Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

BYMILJØ
FACADER OG SKILTE

VEJLEDNING FOR VARDE BYMIDTE

VARDE KOMMUNE 2000

FORORD

Den gamle købstad Varde har sin egen identitet og særpræg, som skal bevares og udvikles.

Det er af stor betydning for Varde, at vi i fællesskab værner om det købstadsmiljø, vi har, og som mange misunder os. Dette kan ske ved, at man ved ombygninger forsøger at føre ting så tæt på det oprindelige som muligt, bl.a. gennem brug af de rigtige materialer.

Men Varde skal ikke være museumsby, det er vigtigt at udvikle byarkitektoniske kvaliteter igennem indpasning af vor egen tids arkitektur, med respekt for og i harmoni med omgivelserne.
I Varde skal der være plads til dynamik og skabertrang, med skyldig hensyntagen til den bevarende lokalplan, som blev vedtaget i 1994.

Vejledningen indeholder retningslinier og hovedregler, som skal medvirke til hurtig og smidig sagsbehandling i Varde kommune.

Samtidig skal det være mit håb, at den vil danne grundlag for husejere også i andre bysamfund og for bygningsvedligehold i hele kommunen.

Kaj Nielsen
Borgmester

"Segl for borgerne i købstaden Varde"

INDHOLD

Vejledningen er udarbejdet af
Erik Einar Holms Tegnestue i Askov
v/ Steffen M. Søndergaard
i samarbejde med
Varde Kommune
Plan- og Serviceafdelingen

Vejledningen fås hos
Varde Kommune
Plan- og Serviceafdelingen
Bytoften 2
6800 Varde
Tlf: 7994 6800

Grafisk produktion
RIIS reklame/offset
Dalgasvej 2
6800 Varde
Tlf.: 7522 4722

Tekst og fotos
Erik Einar Holms Tegnestue
v/ Steffen M. Søndergaard
og
Varde Kommune
Plan- og Serviceafdelingen
Ældre fotos er stillet til rådighed af
Varde Lokalhistoriske Arkiv

ISBN 87-984163-2-4

Papir
Godkendt svanemærke

Forord 1
Indholdsfortegnelse 2
Indledning, lokalplanbestemmelser og oversigtskort 3
Vejledning
Byplan, bebyggelsesmønster og størrelsesforhold 4
Traditionel byggeskik
Klassicisme 6
Historicisme 8
Bedre Byggeskik 10
Facader 12
Butiksfacader 14
Eksempel på facadeudformning i nyt hus 16
Vinduer 18
Døre og porte 20
Tage, tagvinduer, kviste og skorstenspiber 22
Skilte, markiser, lamper og tekniske installationer 24
Gårdsrum, belægninger og hegnsmure 26
Ansøgning om tilladelse, råd og vejledning 28
Ordliste 30
Stilhistorisk oversigt 31
Litteraturliste 32

Forsidefoto
Sillasens Hus

INDLEDNING, LOKALPLANBESTEMMELSER OG OVERSIGTSKORT

Byrådet finder, at der er mange bevaringsværdige miljøer og huse i Varde og har gennem mange år haft som målsætning at bevare det karakteristiske købstadsmiljø i byen. En egentlig bevaringsindsats begyndte, da Byrådet i 1976 lod udarbejde en registrant og bevaringsplan for Varde bymidte. Registrantens intentioner om at bevare og udbygge det karakteristiske købstadsmiljø er efterfølgende indarbejdet i kommuneplanen og i lokalplaner for bymidten.

Det karakteristiske, bevaringsværdige købstadsmiljø er produktet af en traditionel byggeskik, som alle var fortrolige med. Med ophøret af denne byggetradition og med fremkomsten af nye materialer blev nødvendige istandsættelser og fornyelser ofte gennemført med forsimplede resultater – ikke kun i Varde, men stort set overalt.

Denne vejledning er udarbejdet på baggrund af kommuneplanens bevaringsbestemmelser og målsætning for bymidten samt gældende lokalplaner for bymidten. Generelt fastlægger lokalplanerne, at ændringer af bevaringsværdige miljøer og bebyggelser med tilhørende omgivelser skal ske under hensyntagen til bygningernes oprindelige arkitektur. Nedrivning af bebyggelse – samt udvendige bygningsændringer, herunder udskiftning af tage, døre og vinduer og anvendelse af facadefarver – må kun ske med særlig tilladelse.

Endvidere fastlægges, at skiltning og reklamering kun må finde sted med Byrådets tilladelse i hvert enkelt tilfælde, og at skiltet skal være tilpasset bygningers og gadestrækningers arkitektoniske udtryk og detaljer.

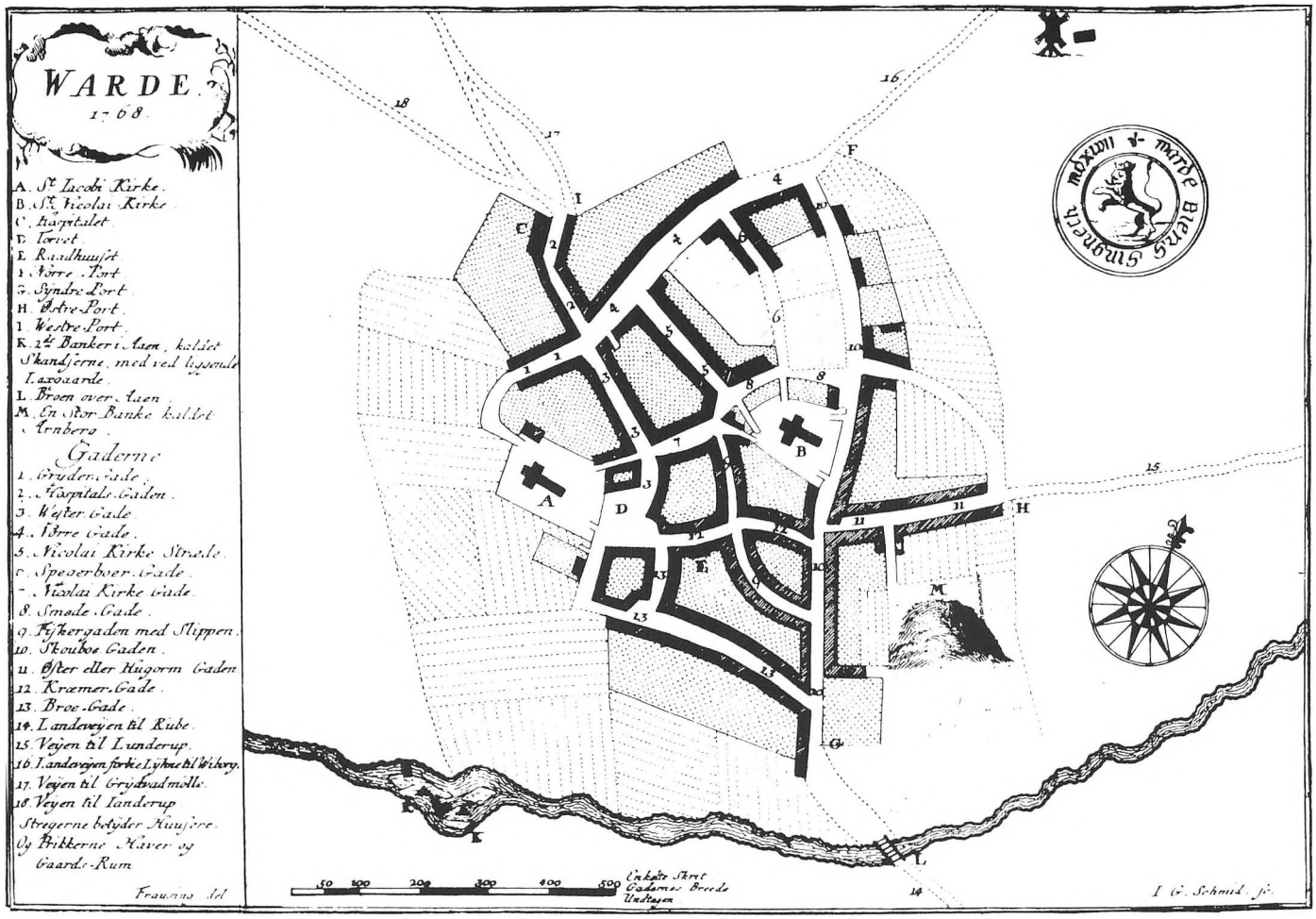
Vejledningen uddyber lokalplanernes retningslinier og beskriver hvilke arkitektoniske træk fra byggeskala til materialer og detaljer, der ønskes bevaret og udviklet i byen. Vejledningen præsenterer karakteristiske træk i den traditionelle byggeskik og indeholder de retningslinier – hovedregler – som Byrådet følger for at håndhæve lokalplanernes bevaringsbestemmelser. Hovedreglerne er fremhævet med rasterfelter.

Vejledningen henvender sig til husejere, butiksindehavere, håndværkere, advokater, ejendomsmæglere, forsynings- og ledningsejere, arkitekter og ingeniører samt alle andre, der skal bygge om, bygge nyt eller udskifte – inden for bymidten.

Oversigtskort med angivelse af området, hvor vejledningen er gældende.

BYPLAN, BEBYGGELSESMØNSTER OG STØRRELSESFORHOLD

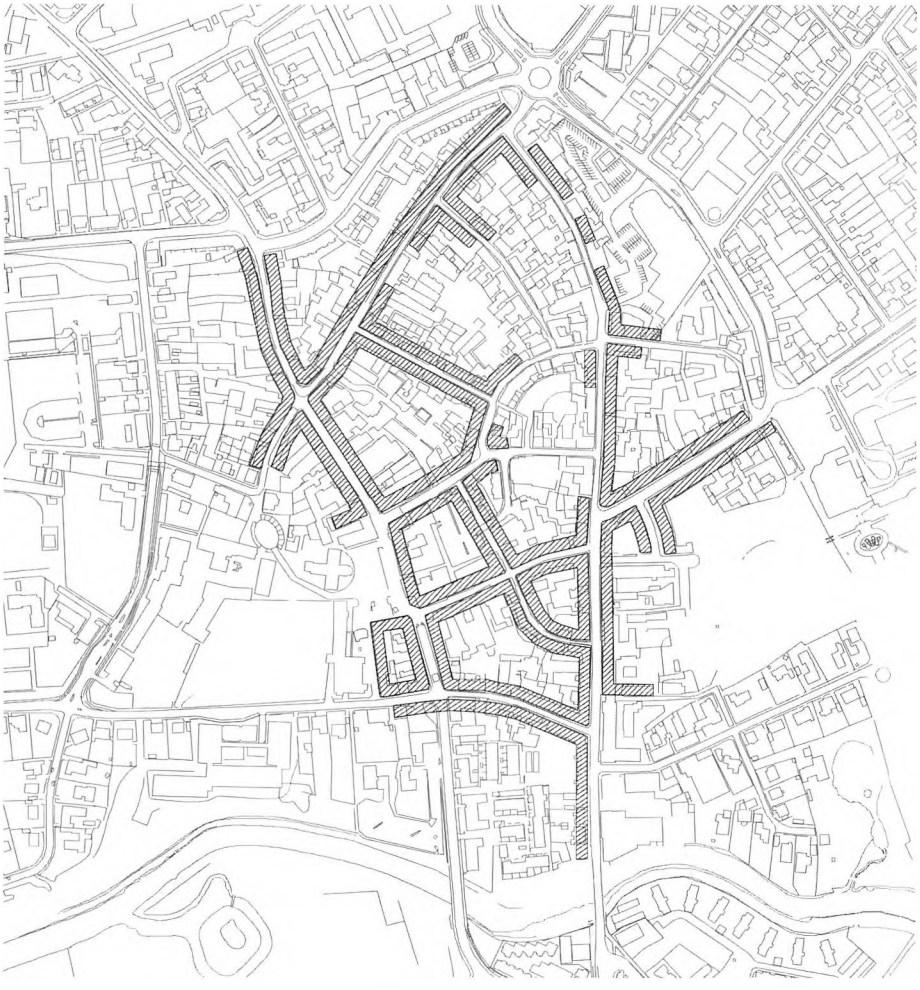
Varde 1768. Bykort efter Pontoppidans "Danske Atlas", 5. Bind 1769.
I forhold til de nuværende forhold mangler Vestervold, Nørrevold og Østervold, og der er ingen bebyggelse vest for Nørregade og Sct. Jacobi Kirke. En del af arealet mellem Storegades nordlige del (tidl. Skouboe Gaden) er ubebygget lige som det meste af Smedegade. I området mellem Smedegade og Storegade lå Sct. Nicolai Kirke, som blev revet ned i 1809.

Varde fik købstadsprivilegier i 1442, men på grund af en række store bybrande – senest i 1779 og 1821 – er der ikke bevaret middelalderlige bygninger, når man ser bort fra Sct. Jacobi Kirkes ældste dele.
Middelalderen har til gengæld sat sig spor i bymidtens gadenet og dets næsten selvgroede forløb – selv om etableringen af centrale parkeringspladser har opløst lange stræk af gaderummene.

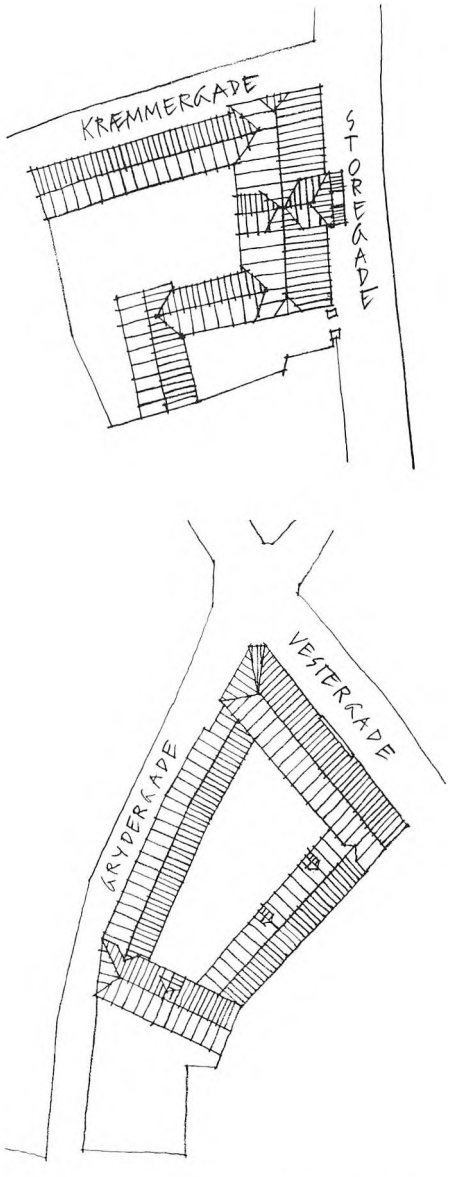
Bygningsstørrelsen er relativt ensartet og varierer fra 2½ etages huse langs pladser og strøggader til 1½ etages huse i øvrigt. Bebyggelsen fremtræder sluttet, d.v.s. uden store mellemrum mellem husene. Bygningsdybden er generelt beskeden, og hovedformen er traditionel, d.v.s. at der typisk er symmetrisk sadeltag med ca. 45° taghældning. Til større forhuses bagside slutter sig gerne sidehuse langs det ene eller begge skel, og parallelt med forhuset kan der være et baghus, således at gårdsrummet på flere sider omsluttes af bygninger. På dybe grunde kan der desuden være have.

I Sct. Nicolaikirkestræde har det snævre gaderum bevaret sit gamle præg i kraft af de relativt små huse og den traditionelle brolægning.

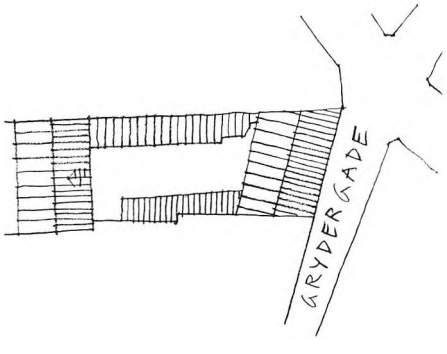

Nuværende bebyggelsesforhold sammenholdt med bebyggelsens udstrækning i 1768.

Hovedregler for bebyggelsesmønster og størrelsesforhold

1. Ny bebyggelse skal fremtræde sluttet.
2. Ny bebyggelse skal med hensyn til etageantal, bygningshøjde og -dybde samt taghældning indordne sig under de for omgivelserne typiske, bevaringsværdige forhold
   - det vil sige, at ny bebyggelse ikke kan tage udgangspunkt i eksisterende bebyggelse, der afviger på uheldig vis fra de bevaringsværdige omgivelser.
3. Udvidelse af forhusbebyggelsen skal foretages på traditionel måde, det vil sige med sidehus og baghus omkring gårdsrum.
4. Udvidelse af forhusbebyggelsen efter "skuffeprincippet", hvor der bygges bagud fra forhuset i mere end almindelig sidehusbredde, vil ikke blive godkendt.

Typiske eksempler på bebyggelsesmonsteret på den enkelte grund. Til forhuset i gadelinien slutter sig sidehuse, og for enden af sidehusene kan grunden være opdelt af et tværgående baghus.
De to øverste eksempler er købmandsgårdene, Den Kampmannske Gaard og Den Palludanske Gaard.
Nederst ses Grydergade 9, der bl.a. har været anvendt til trykkeri.

DEN TRADITIONELLE BYGGESKIK

Den Kampmannske Gaard, Storegade 33, ombygget 1797.

Da Varde adskillige gange er blevet hærget af bybrande, er det begrænset, hvad der – ud over Sct. Jacobi Kirke – er bevaret af bygninger fra før ca. 1800. Af samme grund er der heller ingen af 16- og 1700-årenes bindingsværksbygninger tilbage, og det er derfor de grundmurede bygninger, der tegner billedet.

En af de ældste og mest markante bygninger er Den Kampmannske Gaard, Storegade 33, hvis nuværende skikkelse skyldes en større ombygning i 1797. Med den symmetriske facade, de ubehandlede murflader i røde sten og de hvidtede murværksdetaljer samt taget med de skråt afskårne gavle, er bygningen en storartet repræsentant for *sydvestjysk klassicisme* fra tiden o. 1800. Det samme gælder det samtidige, men mere beskedne Sillasens Hus, Torvet 5. I Sct. Jacobi Skole fra 1856 på Kirkepladsen er den sydvestjyske klassicismes dekorative murværksdetaljer indskrænket til vandrette gesimsbånd, og endnu mere forenklede udgaver ses i anonyme småhuse som Spigerborgade 14 fra 1833.

For den sydvestjyske klassicismes huse stod bygmestre som Peder Frisvad (1748-1787) og Mikkel Stobberup (1761-1844). Stobberup var tidens førende bygmester i Sydvestjylland, og hans virkefelt omfattede ikke kun Varde og opland, men også Ribe.

Toldboden, Storegade 1 fra 1863, der er tegnet af kongelig bygningsinspektør L.A. Winstrup (1815-1889) er et af de første eksempler på kombinationen af rund- og fladbuede vindueshuller, som også ses i Brogade 6 fra 1876. Toldboden har lodrette gavle uden skrå afskæring, og murfladerne er pudsede – træk, der begynder at slå igennem fra tiden omkring midten af 1800-årene.

Sillasens Hus, Torvet 5, opført o. 1800.

Spigerborgade 14, opført 1833.

Sct. Jacobi Skole, opført 1856.

Brogade 6, opført 1876.

Toldboden, Storegade 1, opført 1863.

Varde Råd-, Ting- og Arresthus, 1872.

Slotsgade 5, 1883.

Østergade 21, 1890.

Med Varde Råd-, Ting- og Arresthus fra 1872, der – lige som Toldboden – er tegnet af kgl. bygningsinspektør L.A. Winstrup, indledtes den såkaldte *historicisme*, der genbrugte de ældre, historiske stilarter i nyfortolkning. Råd-, Ting- og Arresthuset fik derfor et borgagtigt udseende med tårn og middelalderinspirerede kamtakker.

Medvirkende ved opførelsen af Råd-, Ting- og Arresthuset var bl.a. murermester H.F. Hansen (1836-1922), der kom til at sætte sit præg på byen både som projekterende og udførende bygmester. Hans huse fremstår med kraftigt markerede sokler eller underetager, hvorover facaderne som regel står i rødt murværk med historicistiske detaljer i form af trukne indfatninger omkring vinduer og døre – ofte med trekantgavle ovenover. Facaderne afsluttes under taget af kraftige gesimser, hvori støbte, præfabrikerede konsoller også indgår. I det hele taget sætter den industrialiserede fremstilling af bygningsmaterialer sit præg på husene med maskinsten, herunder formsten til vinduesindfatninger og brystningsfelter som i Storegade 40 fra 1894.

I tiden omkring 1900 forekommer det, at detaljeringen bliver helt overdådig som i Torvegade 4 fra 1894, der fremtræder som et udpræget udstyrsstykke, og som har et af periodens fineste portrum.

Smedegade 2, 1890.

Storegade 42, 1893.
Pudset facade med pudsdekoration.

Den Palludanske Gaard, Vestergade 15, ombygget og forhøjet med en etage 1888.

Storegade 40, 1894. Formstensfacade.

Torvegade 4, 1892.

Bankbygningen på Torvets nordside, Vestergade 1, fra 1929.

I begyndelsen af 1900-årene skiftede idealerne, og i stedet for at søge inspiration i den europæiske arkitektur, fandt man nu sine forbilleder i den "hjemlige", traditionelle byggeskik og dens velkendte materialer. Foreningen *Bedre Byggeskik* blev stiftet og etablerede en udstrakt rådgivningsvirksomhed med kurser, publikationer og en tegnehjælp, som forvandlede indsendte, ubehjælpsomme projekter til smukke, danske huse.

I Varde har denne periode især sat sig spor i villakvarteret øst for Østervold, men også i bymidten. Storegade 27 fra 1906 og Storegade 3 fra 1916 er udmærkede eksempler med deres rødstensfacader og vinduesudformninger, hvor de små ruder atter vinder indpas, selv om det kun er i overrammerne. I Vestervold 11 fra 1918 er facaden opdelt af flade murpiller, og gavlen havde et fint, portalprydet indgangsparti. Bankbygningen fra 1929 på Torvets nordside har en af Vardes bedste og mest gennemarbejdede facader. Flade, pudsede murpiller inddeler facaden i et syvfags midterparti og tofags sidepartier. Midterpartiet fremhæves af vinduesindfatninger, tagkviste og af tagets hovedform, og vinduesudformningen aftager med en rude i højden fra underetage til tagkviste.

Storegade 27 med gavlkvist, 1906.

Storegade 3, 1916.

Vestervold 11, 1918.

Slotsgade 9, 1926.

Slotsgade 9 fra 1926 repræsenterer med sine pudsede og hvidkalkede ydermure, med sine hvidmalede, smårudede vinduer og med sit sortglaserede mansardtag en populær palæinspiration.

På side 6–11 er hovedforløbet i bykernens traditionelle bygningshistorie skitseret ved hjælp af en række markante bygninger. Byggeri efter den af Bedre Byggeskik inspirerede periode er ikke repræsenteret, da det generelt ikke er udtryk for en egentlig, arkitektonisk udvikling – undertiden snarere for en *af*vikling – og derfor ikke har bidraget positivt til det købstadsmiljø, som nu søges bevaret.

I forbindelse med planlægningen af bygningsændringer vil det være hensigtsmæssigt at søge oplysning om den aktuelle bygnings historie i Varde Lokalhistoriske Arkiv. Her vil det også ofte være muligt at finde ældre fotos med bygningsdetaljer, der senere er gået tabt.
Ved sammenligning af ældre fotos af samtidige bygninger vil man også ofte kunne skelne oprindelige, typiske træk fra senere ændringer.

FACADER

Bymidtens traditionelle facader er murede. Vinduer og døre fremtræder derfor som huller i murværket og ikke som vinduesbånd. Tidligere tiders bygmestre har arbejdet med placeringen af disse murhuller med henblik på at opnå en harmonisk fagdeling, og de har arbejdet med de indbyrdes størrelsesforhold for at opnå gode proportioner.

Facaden kan være disponeret på én af to principielt forskellige måder: Den symmetriske facade har midterplaceret dør, hvilket forudsætter, at facaden har et ulige antal fag – eller to symmetrisk anbragte døre. Den asymmetriske facade har en skævt placeret dør. Eventuelt kan indgangen være placeret i en fri gavl eller i en hjørneafskæring.

I større huse kan man desuden arbejde med en opdeling af facaderne ved hjælp af flade murpiller og blændinger. Eller man kan fremhæve midterparti eller sidepartier – og ved hjælp af sådanne underopdelinger kan man undgå, at en længere facade kommer til at fremstå som en monoton række af murhuller.

Ud over disse lodrette inddelinger er der de vandrette: De fleste traditionelle huse har en sokkel, og i niveau med soklens overside ligger gulvet inde i huset. De traditionelle huse har derfor en kort, udvendig trappe, der fører op til hoveddøren.

Højden af murværket mellem soklen og vindueshullerne – den såkaldte brystningshøjde – er afpasset efter vinduernes højde og facadens højde i øvrigt. Det samme gælder højden af murværket mellem vindueshullerne og gesimsen. Som overgangsled mellem facade og tag er gesimsen nødvendig. Tagudhæng hører derimod ikke hjemme i det aktuelle område – bortset fra nogle få Schweizer-inspirerede, jævnfør opslaget om tage og kviste.

Hvis facaden både har under- og overetage, er overetagens murhuller altid lavere end underetagens – hvis begge etagers murhuller har samme højde, vil de øverste nemlig syne størst.

Facaderne i Varde midtby fremtræder ofte i "blank mur" – det vil sige ubehandlet murværk – af de karakteristiske, vestjyske, mørkerøde tegl. Facaderne – eller dele af dem – kan også være pudsede, undertiden i en udførelse der efterligner kvaderstensmur. Pudsede facadepartier har ofte fremstået i grålige eller sandfarvede nuancer – evt. hvide.

Anvendelse af facadefarve tjener primært to formål – en beskyttende og en dekorativ. Facadens udformning og detaljering danner udgangspunkt for farvesætningen. Som hovedregel fremstår gesimser og indfatninger og lignende i en anden nuance/farve end facaden, og en markeret sokkel fremtræder mørkere end resten af facaden.

Farvevalg til facader vil blive vurderet i relation til den enkelte bygning og til omgivende bebyggelse. Kontrast- og signalfarver må ikke anvendes.

Sillasens Hus, Torvet 5. Symmetrisk facade med skrå hjørneafskæringer.

Storegade 27. Asymmetrisk facade, hvor asymmetrien understreges ved gavlkvistpartiets fremspring fra facadeplanet.

I bankbygningen fra 1929 på Torvets nordside inddeler flade, pudsede murpiller facaden i et syvfags midterparti og tofags sidepartier. Midterpartiet fremhæves af bl.a. vinduesindfatninger og tagkviste. Hovedindgangen var oprindeligt i midterfaget.

Kræmmergade 5. Ved en ombygning i 1926 blev indgangen flyttet ud i facadens ene side, hvor den i kraft af sin portal nu fremtræder som et selvstændigt facadeparti.

I Varde Håndværkerforening i Storegade er den lange, symmetriske facade opdelt ved hjælp af let fremspringende sideparti-er.

I Storegade 24 svarer facadeopdelingen til Håndværkerforeningens. Dog ligger sidepartierne i facadeplan. Portåbningen i facadens ene ende modsvares af en tilbagetrukket indgang i dens anden ende.

Hovedregler for facader:

1. Ved nybyggeri og større ombygninger skal bygningens hovedform, materialer og proportioner – højde, dybde og taghældning – tilpasses såvel de bevaringsværdige træk i nabohusene som i det bevaringsværdige købstadsmiljø.
2. Ny bebyggelse skal som hovedregel opføres som sluttet bebyggelse i gadelinien og med fagdelte facader.
3. Ved byggeri over flere grunde skal facaden opdeles, så den fremtræder i mindre enheder, der som minimum følger matrikelopdelingen.
4. Hvor helt specielle forhold kan dokumenteres eller begrundes historisk, kan bygningsmyndigheden dispensere fra reglerne. Dog kun, hvis det også er arkitektonisk acceptabelt.
5. Anvendelse af facadefarve på pudsede eller vandskurede facader skal tilpasses det enkelte hus og omgivende bebyggelse.

BUTIKSFACADER

Vestergade 20 efter facaderenovering. Nedenfor ses forholdene før.

Kræmmergade 5 efter renovering. Nedenfor ses forholdene før.

Storegade 27 efter facaderenovering. Nedenfor ses forholdene før.

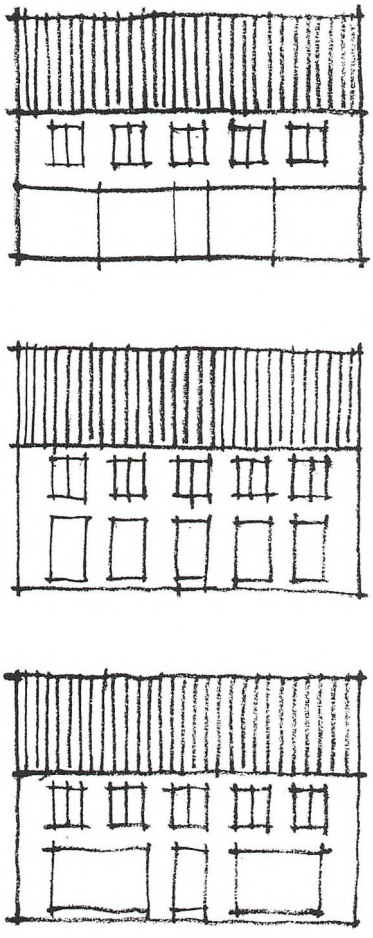

Fagdelingen – d.v.s. det forhold at murhullerne er nogenlunde regelmæssigt placeret i de murede ydervægge – er et gennemgående træk i den traditionelle byggeskik.

De ældste butikkers udstillingsvinduer underordnede sig dette princip, selv om murhullerne blev gjort større, men op gennem 1900-årene gennemførtes hæmningsløse udvidelser af butiksvinduerne med det resultat, at underetagerne ofte kom til at bestå af sammenhængende vinduesbånd, der synsmæssigt overskar husene på tværs og fik dem til at miste jordforbindelsen.
I stedet tilstræbes det nu, at facaderne kommer til at fremtræde som helheder og med samme fagdeling i begge etager.
Af samme grund må der ikke opsættes facadebeklædninger, der slører husets arkitektur.

Torvegade 3 efter facaderenovering.

Øverste principtegning viser en fagdelt bygning med gennemgående bånd af udstillingsvinduer i underetagen.
De to nederste principtegninger viser, hvordan underetagens butiksvinduer kan tilpasses husets fagdeling.

Grydergade 9 efter facaderenovering.

Hovedregler for butiksfacader:

1. Både nye og eksisterende butiksfacader skal udgøre en synsmæssig og konstruktiv helhed fra sokkel til tag.
2. Såfremt en enkelt butiksfacade strækker sig over flere bygninger eller matrikelnumre, bør butiksfacaden opdeles og udformes under hensyntagen til de enkelte bygningers udseende og fagdeling.
3. Nye butiksfacader skal udformes, så de harmonerer med de omgivende, (bevaringsværdige) butiksfacader.
4. Murpiller i underetagen bør bevares. Hvis de mangler, skal de ved facadeændring genskabes i overensstemmelse med facadens oprindelige udseende og fagdeling.

EKSEMPEL PÅ FACADEUDFORMNING I NYT HUS

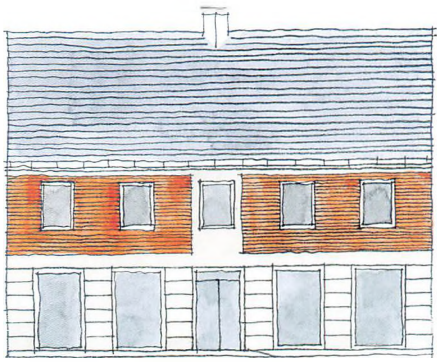
Eksempel på facadeudformning i nyt hus. Eksemplet er placeret i Vestergade 13 mellem en ombygget facade i nr. 11 og H.F. Hansens historicistiske facade i Den Palludanske Gaard.

Nye huse skal fremtræde med murede og fagdelte facader og med tegl- eller skifertage for at harmonere med den traditionelle købstadsbebyggelse. Selv om helhedsvirkningen i bybilledet prioriteres højt, bør ældre, tidstypiske arkitekturdetaljer dog ikke ukritisk gentages. Sokkel, gesims, evt. indfatninger og etagebånd samt udformningen af døre, vinduer og kviste bør snarere forenkles eller nyfortolkes, således at man kan se forskel på gammelt og nyt.

Som mulige eksempler – blandt mange andre – er her vist nogle facadeudformninger med referencer til en række træk i den traditionelle byggeskik.
Underetagen fremtræder med en murværksbehandling, der refererer til underetagen i mange af H.F. Hansens toetages, historicistiske facader – men som her er tænkt i udført i den enklere udformning, der kendes fra bl.a. Den Kampmannske Gaard.
Overetagen fremtræder i ubehandlet murværk af røde sten, ligeledes med reference til de toetages, historiscistiske huse. Og med reference til de historicistiske vinduesindfatninger er nogle af overetagens vinduer i eksemplerne placeret i et let fremspringende felt, der spænder ud mellem underetagen og den murede gesims. Facadefremspringet er 3-4 cm.

Eksisterende facade.

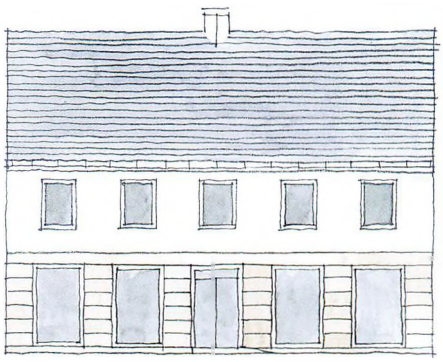

Symmetrisk facade med fremhævet midterfag.

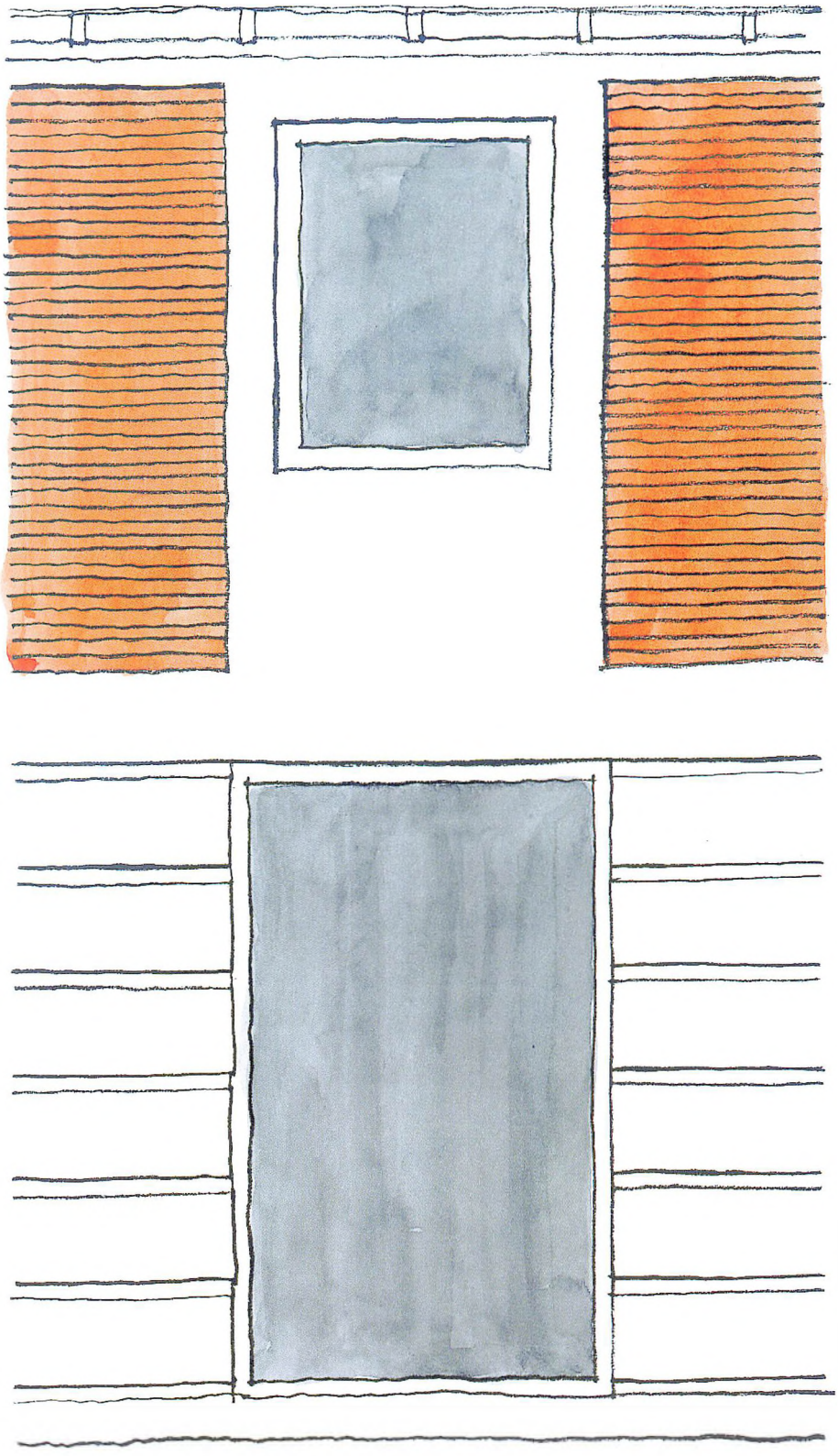

Symmetrisk facade med fremhævede yderfag.

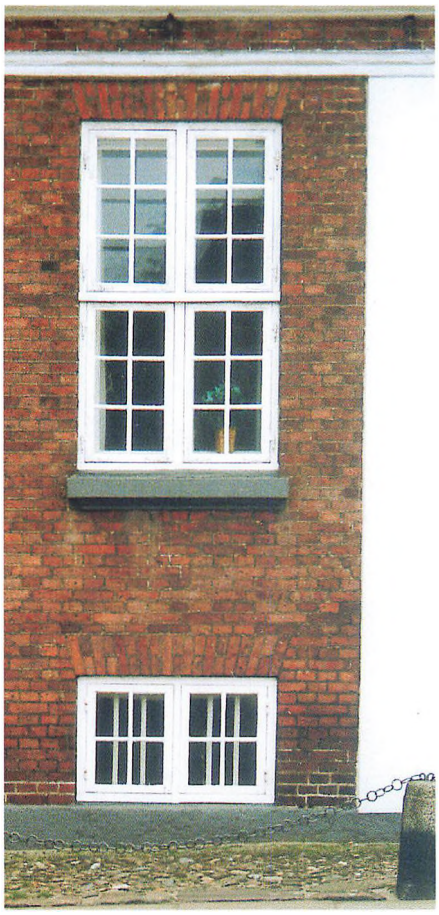
Symmetrisk facade uden fremhævede fag.

Tagmaterialet er røde vingetegl eller skifer. Da der hører en skorsten til i den traditionelle bygnings profil, er ventilationsafkastet her placeret i en zinkskorsten.

Facadeudsnit i eksempel.
Underetagen har uopdelte butiksvinduer i hvidmalede trækarme. Butiksdøren er udført i hærdet glas, incl. det faste overstykke. En granittrappe med rampe på den ene side gør butikken tilgængelig for barnevogne og kørestole.

VINDUER

Korspostvindue med seksrudede rammer.
Bemærk at ruderne i under- og overrammer er lige store.

Korspostvindue med enrudede overrammer og torudede underrammer. Bemærk at ruderne i under- og overrammer er lige store.

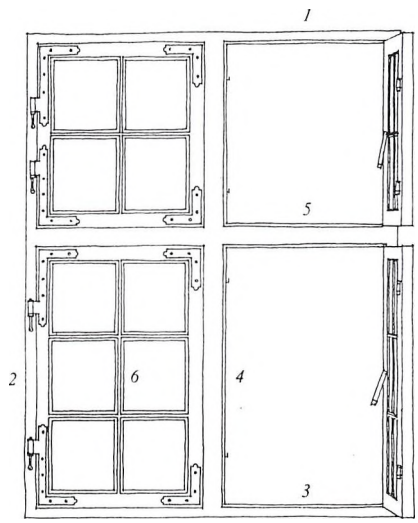
Torammet vindue med uopdelte rammer (Dannebrogsvindue).

Torammet vindue med firerudede rammer.

Torammet vindue med trerudede rammer.

I de ældste huse er vinduesomgivelserne ret enkle og omfatter undertiden ikke sålbænke.
Senere kommer både pudsede sålbænke og vinduesindfatninger til, og med den industrielle materialefremstilling følger både støbte dekorationer og en overdådighed af formsten.

Korspostvindue
1 overkarm, 2 sidekarm, 3 underkarm, 4 lodpost, 5 tværpost, 6 sprosse.

HISTORIE:

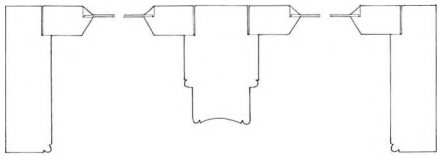
Vinduerne i Vardes gamle bygninger fremtræder mere eller mindre opdelte.
I de ældste vinduer er ruderne små, fordi datidens glasfremstilling gjorde store ruder meget dyre, og vinduernes rammer er derfor udført med mange sprosser.
Senere følger vinduer med færre og større ruder – og med tilsvarende færre sprosser – indtil den industrielle glasfremstilling billiggør store ruder og overflødiggør sprosserne, som det kendes fra f.eks. Dannebrogsvinduerne.
Med Bedre Byggeskiks tilbagevenden til ældre udformninger af bygningsdetaljer får de opsprossede vinduesrammer dog et come-back i en periode.
Uanset variationerne i vinduesudformningen har farveholdningen ligget nogenlunde fast og typisk været hvid.

BEVARING OG FORNYELSE:

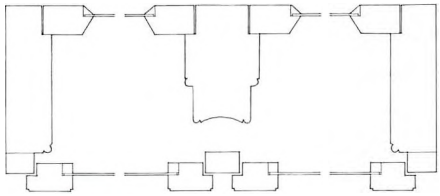
Hvor gamle vinduer endnu findes, bør de istandsættes og bevares. Situationen er dog oftere den, at de gamle vinduer i tidens løb har fået forkert udformede afløsere, som nu ønskes erstattet af mere korrekt udførte. Her skal naturligvis anvendes vinduer, hvis opdeling svarer til de oprindelige vinduers – og dermed til husets arkitektur. Korrekt opdeling er imidlertid ikke nok til at sikre en vellykket vinduesfornyelse - korrekt materialevalg og detaljering er også nødvendig, hvis det nye vindue ikke bare skal være en klodset efterligning af det rigtige vindue.
Vinduet skal derfor være udført af træ, og ruderne skal derfor være isat med en udvendig, skrå kitfals, lige som sprossebredden skal svare til den traditionelle på 25-28 mm.

Med henblik på at opnå en forbedret isoleringsevne kan de nye vinduer udføres koblede, d.v.s. med en ekstra vinduesramme bag den ydre ramme. Den ekstra ramme udføres med én stor rude, så man opnår to lag glas med isolerende luftmellemrum lige som i en termorude. Det koblede vindues fordel frem for termorudevinduets er, at den ydre ramme kan udformes på traditionel vis med kitfals og slanke sprosser – hvorimod termorudevinduet forudsætter glaslister, der bl.a. indebærer, at sprosserne bliver alt for klodsede.

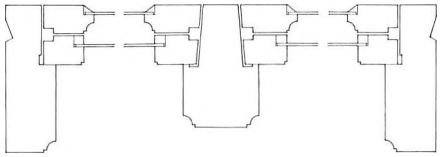
I stedet for den koblede ramme kan man ved anvendelse af en patenteret løsning nøjes med et stykke hærdet glas, hvorved konstruktionens samlede tykkelse reduceres. Denne løsning kan også anvendes til forbedring af gamle vinduers isoleringsevne. Også forsatsvinduer kan forbedre gamle vinduers isoleringsevne.

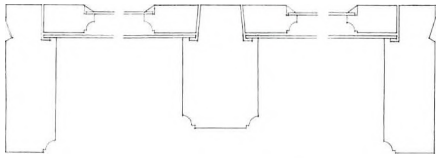
Gammelt vindue med ét lag glas.

Gammelt vindue med ét lag glas – suppleret med forsatsvindue.

Nyt, koblet vindue.

Koblet vindue, hvor den koblede ramme udgøres af en hærdet glasplade.

Hovedregler for vinduer:

1. Vinduer skal udformes som de oprindelige vinduer med hensyn til størrelse, opdeling, materialer og farver.
2. Butiksvinduer skal som hovedregel udføres i træ, men kan, når særlige forhold taler herfor, udføres i metal.
3. Ved fornyelse af opsprossede – eller tidligere opsprossede – vinduer skal de gældende krav til isoleringsevne løses med forsatsrammer eller koblede rammer. Yderste glaslag skal være almindeligt vinduesglas isat med kit.
4. Hvis vinduets ramme oprindeligt ikke er udført opsprosset, vil det normalt kunne tillades, at der isættes termo-glas med trekantede glaslister eller kit. Udformningen skal i hvert enkelt tilfælde forelægges til godkendelse.
5. Bundglaslister af metal eller plast vil ikke kunne godkendes – heller ikke indfarvede bundglaslister.
6. Der må hverken isættes tonede eller buede ruder.
7. Vinduer må ikke tilklæbes eller blændes.
8. Vinduer isættes 3-5 cm bag facaden og fuges m. mørtel.

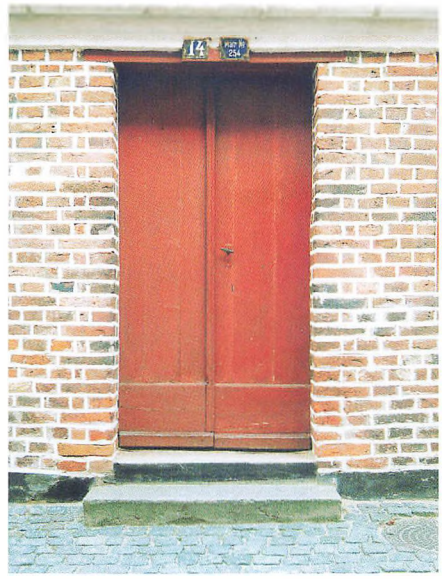

Åbent, koblet vindue, der viser konstruktionen – den koblede ramme har én uopdelt rude.

DØRE OG PORTE

Den Kampmannske Gaard med oprindelig hoveddør, overvindue og portal.

Revledør, 1826.

Fyldingshoveddør og port, 1863

Næsten alle dørene i Vardes gamle bygninger er tofløjede og symmetriske. Dørene har enten to lige store fløje og én slagliste – eller en større, gående fløj og to slaglister. Stykket mellem slaglisterne udgør en del af den gående fløj, hvis ekstra bredde således opnås, uden at det går ud over symmetrien.

Den enkleste udformning er brædddedøren, den såkaldte revledør, der undertiden har være forsynet med pålagt dekoration. Den hyppigst forekommende form er dog fyldingsdøren, hvis fyldinger er indsat i dørenes rammekonstruktion.

De ældste døre har ingen ruder, men evt. et overvindue, der kan give lys til forstuen. Fra sidste del af 1800-årene bliver det dog almindeligt at udføre dørenes øverste del med ruder i stedet for fyldinger.

Til yderdøre hører trin eller trapper af granit, og høje trapper er som regel forsynet med et smedet jerngelænder.

Portene er altid tofløjede, men nogle af dem har desuden en dør indbygget. Portene kan være revleporte eller fyldingporte og har dermed principielt de samme konstruktioner som dørene. Portene kan være hængslet på indmurede stabler eller have lodrette tømmeraksler, hvis ender er forsynet med en jerntap, der for neden kan stå i en granitsten med hul i, og for oven kan være fastholdt af et beslag.

De fleste portåbninger har en skråtstillet sten i hver side, der har skullet sikre de murede portfalse mod overlast fra hestevognenes sider.

Døre og porte er altid malede. Af praktiske årsager som regel i en mørkere farve end de hvide vinduer.

Fyldingshoveddør m. ruder.

Fyldingshoveddør, 1906.

Enfløjet hoveddør med portal, 1926.

Revleport fra beg. af 1800-årene.

Fyldingsport, 1892.

Hoveddør i portrum, 1891.

Hovedregler for døre og porte

1. Oprindelige døre og porte skal istandsættes og bevares, hvis det er muligt. Desuden skal dør- og portåbninger bevares, incl. portaler, indfatninger, granittrin og granittrapper.
2. Nye døre og porte skal udføres, så de svarer til husets oprindelige og passer til facaden i øvrigt.
3. Asymmetriske døre med sideparti af glas eller andet materiale vil ikke blive godkendt.
4. Alle døre – også butiksdøre – skal udføres i træ og males.
5. I særlige tilfælde kan butiksdøre dog udføres i hærdet glas.
6. Fornyelser af gamle døre og porte placeres i forhold til facadeplan som de oprindelige.
7. Der fuges omkring dørkarme med mørtel.
8. Nye trin og udvendige trapper samt ramper udføres af granit.

TAGE, TAGVINDUER, KVISTE OG SKORSTENSPIBER

I Vardes bymidte dominerer to tagmaterialer – røde vingetagsten og sorte naturskifre. Karakteristisk for tagene er desuden, at de for neden afsluttes uden udhæng over facadernes gesimser. Udhængstage findes i det aktuelle lokalplanområde kun på et par gavlkviste i den o. 1900 så populære Schweizerstil, som dog blev indskrænket til udhæng med vindskeder og opstander.

Tidligere var de fleste tagrum uudnyttede, og tagfladerne fremtrådte derfor ubrudte, når man ser bort fra enkelte støbejernstagvinduer. Med vor tids mere intensive udnyttelse af husene er adskillige tagflader blevet gennemhullet af ovenlysvinduer eller forsynet med kviste – og desværre ofte på en måde, der har forsimplet huset unødvendigt.

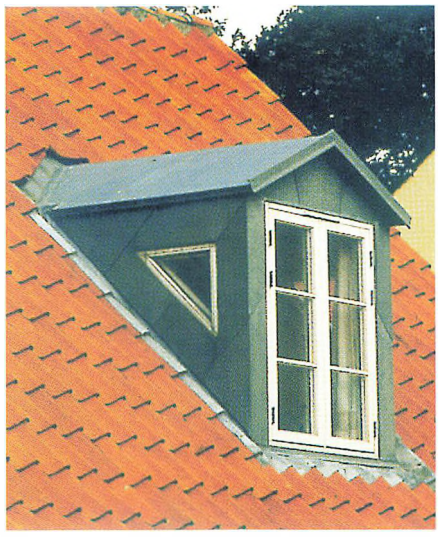
Beboelseshuse har altid haft skorstenspiber, men i takt med fjernvarmeopvarmning er adskillige skorstenspiber blevet sløjfet. Skorstenspiberne bør derfor retableres – enten med den oprindelige funktion til brug for tilslutning af en brændeovn eller med ny funktion som ventilationshætter.

Hovedregler for tage, kviste, ovenlysvinduer, skorstenspiber og tagrender:

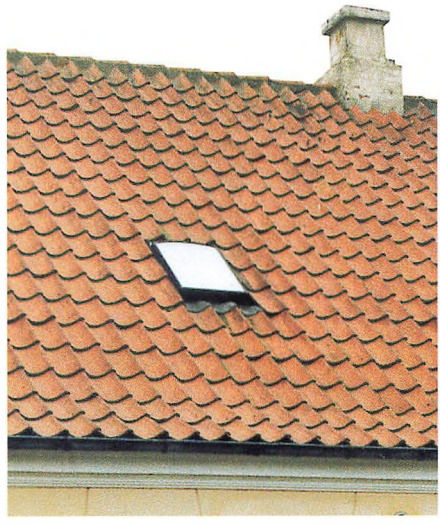
1. Tagbeklædning på for- og sidehuse skal være røde, danske vingetegl, gl. dansk model (ikke økonomistørrelse), sort naturskifer eller gennemfarvet eternitskifer.
   Rygnings- og gratsten skal lægges i mørtel.
   På mindre udhuse eller tilbygninger kan evt. anvendes sort tagpap eller zinkbeklædning.
2. Tage afsluttes uden udhæng over gesims – bortset fra Schweizerkvistes tage.
3. Kviste skal placeres i forhold til langsidens vinduer som vist på skitserne på modstående side, og kvistvinduerne skal være mindre end langsidens vinduer. Kvistflunker skal beklædes med zink. Pladebeklædning kan ikke godkendes.
4. Ovenlysvinduer må max. fylde 3 x 3 tagsten. Antal og placering aftales med Plan- og Serviceafdelingen. Ovenlysvinduer kan tillades i tagfladen mod gården, såfremt vinduerne tilpasses bygningen, og særlige forhold ikke taler imod.
5. Skorstenspiber må ikke sløjfes. Sløjfede skorstenspiber bør retableres.
6. Tagrender og nedløb skal være af zink.

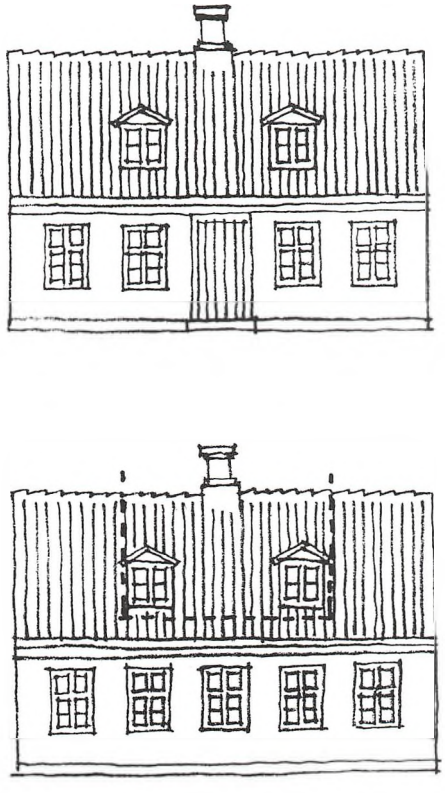
Ældre tagkvist med zinkdækkede sider (flunker) og tag samt en lille profileret gesims under tagudhænget.

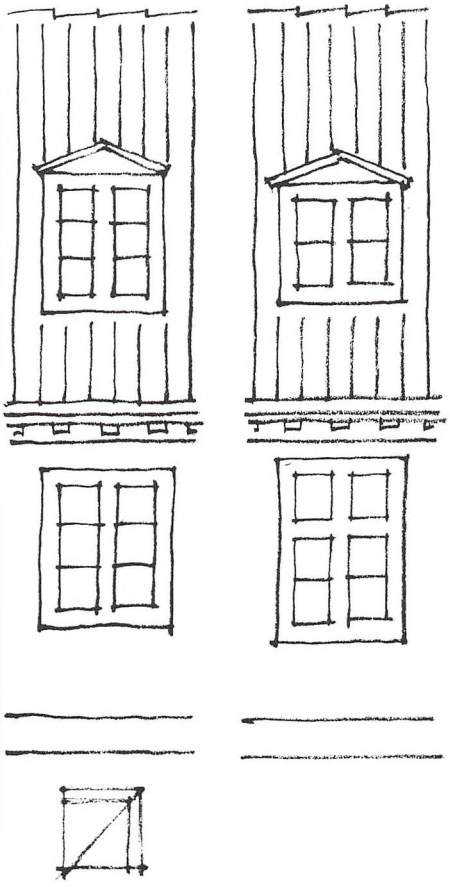
Ny tagkvist med zinkdækkede sider (flunker) og tag. Bemærk flunkernes beskedne tykkelse, der svarer til forholdene på den ældre tagkvist t.v. Hvis flunketykkelsen øges, kommer kvisten til at se "tykkindet" og klodset ud.

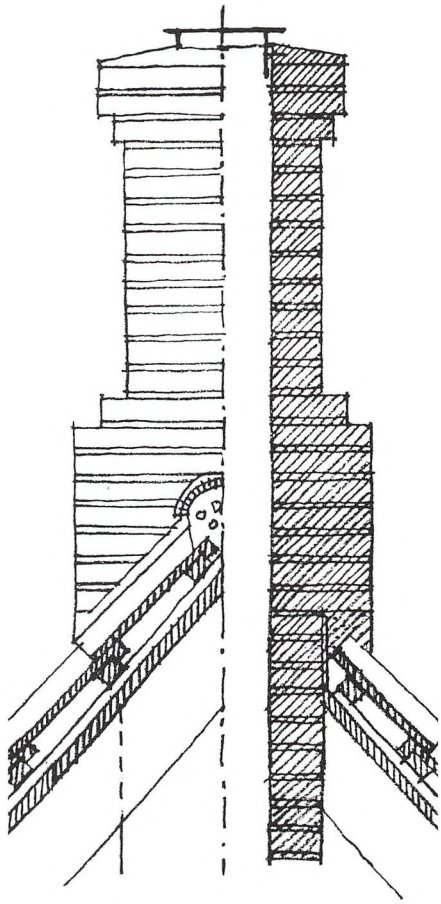
Store ovenlysvinduer ser ud som huller i tagfladen. Ovenlysvinduet herover har samme størrelse som et traditionelt støbejernstagvindue og er specielt udformet med henblik på bevaringsværdige huse.

Kviste placeres symmetrisk i tagfladen, "i fag" med langsidernes vinduer, men mindst ét fag fra frie gavle og mindst 3 tagsten over husets gesims – d.v.s. inden for den stiplede linie.

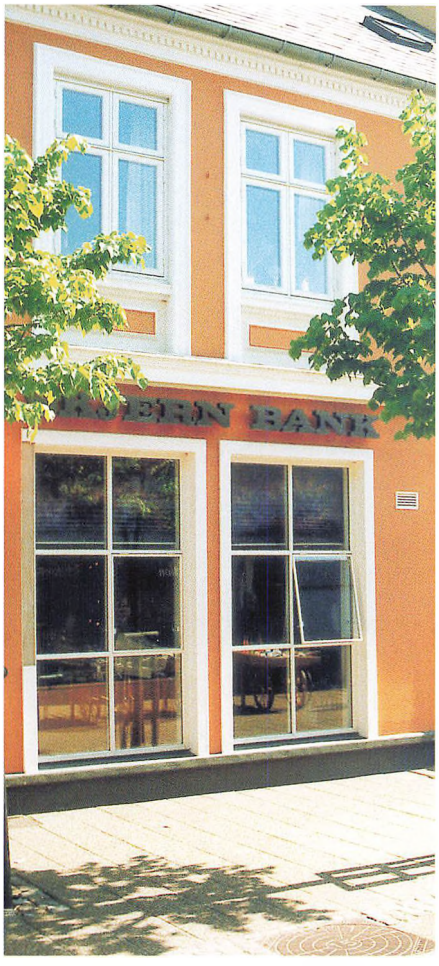

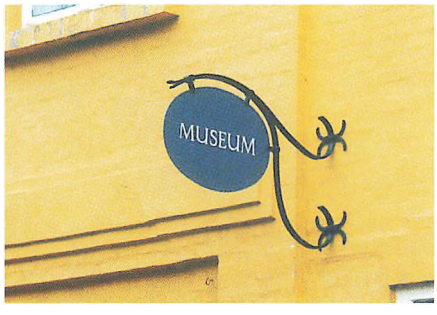
Kvistvinduer skal være mindre end underetagens. Hvis opdelingerne er ens, skal ruderne i kvisten være mindre end i vinduerne nedenunder – men helst med samme forhold mellem bredde og højde, d.v.s. med samme diagonalhældning.
Evt. kan kvistvinduerne udføres som 2/3 af underetagens vinduer.

Traditionel skorstenspibe. T.v. for den lodrette snitlinie ses skorstenens side. T.h. ses snit i skorstenspiben, som er forsynet med rustfri afskærmning på 4 ben.

SKILTE, MARKISER, LAMPER OG TEKNISKE INSTALLATIONER

Frem til midten af 1900-årene var den traditionelle skiltning i sin enkleste form malet direkte på facaden. Den kunne også være udført på en plade, der var opsat på facaden, eller den kunne være udformet som et udhængsskilt – undertiden forsynet med laugssymboler som f.eks. bagerens kringle, barberens fad og skomagerens støvle. Med velstandsøgningen fra 1960erne øgedes også konkurrencen om at få del i de mange penge, og skiltene voksede derfor både i omfang og antal.
Bestræbelserne går nu ud på at opnå en skiltning, der tager udgangspunkt i de traditionelle udformninger og deres tilpasning til facaderne.

Hovedregler for skilte:

1. Skiltningen skal tilpasses bygningens størrelse, arkitektur og omgivelserne i øvrigt. Skilte skal placeres på stueetagens facade.
2. Skiltningens størrelse skal begrænses til "det nødvendige minimum", og skiltningen må ikke dominere facaden.
3. Skiltning for forskellige butikker i samme bygning skal samordnes, så der opnås en god helhedsvirkning.
4. Skiltning må ikke dække over bygningsdetaljer.
5. Effektfarver, reflekterende eller selvlysende skilte tillades ikke.
6. Som udgangspunkt skal facadeskilte udformes med enkeltbogstaver og opsættes direkte på facaden, hvor dette er muligt.
7. Skiltetekst på butiksruder må kun udføres med enkeltbogstaver. Der må ikke opsættes streamers, bortset fra midlertidige oplysninger om udsalg og lignende.
8. Tilklæbning eller blænding af vinduer må ikke finde sted.
9. Der kan som hovedregel kun gives tilladelse til ét udhængsskilt pr. butik.
10. Arealet på et udhængsskilt skal generelt være mindre end 0,5 m². Skiltets fremspring fra facaden skal være mindre end én meter, og yderkanten skal være mindst 1 m fra fortovskantens lodrette flugt.
    Skiltets underkant skal være mindst 2,30 m over terræn.
11. Opsætning af flag og vimpler må ikke finde sted.
12. Lysskilte skal etableres enten som enkeltbogstaver med bagudrettet lys på facaden (coronabelysning) eller som spotbelyste skilteflader.
13. Lysarmaturkasser, lyskakler og lignende kan som udgangspunkt ikke opsættes.

Oprullelige, lyse markiser, der er tilpasset murhul og butiksvindue.

Behovet for afskærmning mod sollys er lige så gammelt som butiksvinduet, og på ældre fotos ser man da også markiser over udsatte butiksvinduer.
Senere har ønsket om overdækning af arealet foran udstillingsvinduerne ført til opsætning af faste baldakiner – en problematisk løsning, der er fremmed for det traditionelle købstadsmiljø, og som "beskærer" både den enkelte bygnings facade og gaderummet.
Den bedste løsning er derfor traditionelle markiser, der er trukket ind uden for butikkens åbningstid.

Hovedregler for markiser og baldakiner:

1. Stofmarkisens form og farve tilpasses butikkens fagdeling og butiksvinduer. Gennemgående markiser i butiksfacadens fulde længde tillades ikke.
2. Markisedugen skal være af lærred eller et stoflignende materiale. Plastbelagte eller reflekterende overflader tillades ikke. Faste baldakiner tillades ikke.
3. Markiserne skal være foldbare eller oprullelige og skal trækkes ind, når butikken er lukket.
4. Markisedugen skal friholdes for skrift og for reklamer. Dog kan markisens tunge benyttes til skiltning, hvis det er butikkens eneste skiltemulighed.
5. Den udfoldede markises underkant skal være hævet mindst 2,3 m over fortovsniveau. Markisetungen 2,2 m. Markiseudfaldet skal holdes mindst 1 m fra fortovskant og i øvrigt tilpasses de konkrete forhold i samråd med Plan- og Serviceafdelingen. I smalle gader som f.eks. Kræmmergade må markiseudfaldet være max. 1,5 m.

Godt, nutidigt design i væglamper:
Øverst Nyhavn.
Nederst Albertslund.

Hovedregler for tekniske installationer og belysning:

1. Alle tekniske installationer herunder elledninger, elskabe, telefonskabe, antenner m.m. skal placeres under hensyntagen til såvel det bevaringsværdige bybillede som til den enkelte bygning.
2. De nødvendige elskabe, telefonskabe m.m. skal udføres i metal og fremstå i afdæmpet farve. Plast vil ikke blive godkendt, hvis skabene findes udført i metal.
3. Etablering af fællesløsninger kan nedbringe antallet af enkeltinstallationer. Derfor skal fællesløsninger foretrækkes, hvor det er muligt.
4. Tilslutning til radio og TV-modtagelse skal foretages til fælles antennenet.
5. Paraboler kan kun tillades opsat for forretninger, der forhandler radio- og TV-udstyr og forudsættes i så fald opsat på bygningens bagside.

GÅRDRUM, BELÆGNINGER OG HEGNSMURE

Hegnsmur med port i Den Kampmannske Gaard i Storegade.

Ganglinie udfort med bordursten i stenpikning. Dobbeltsporet er udfort af hensyn til kørestole og barnevogne.

Ganglinie med teglsten i stenpikning.

Gårdrummene var oprindeligt omladningssteder for varer til og fra købmandsgårde og værksteder, og her var hestevogne og mange mennesker. Hvor den erhvervsmæssige anvendelse i princippet er fortsat, er hestevognene afløst af biler og stenpikningen af asfalt. Andre er blevet friarealer for beboerne - og er undertiden også tilgængelige for andre mennesker.

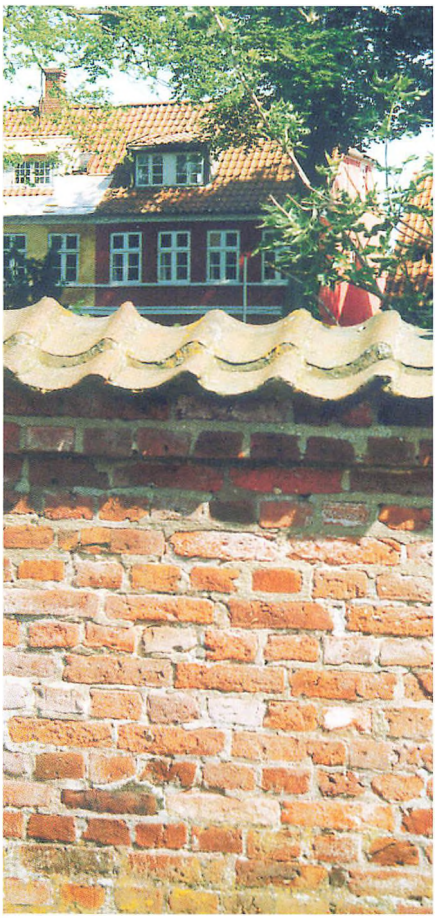
En række af disse gårdrum er istandsat med respekt for den traditionelle materialeholdning og fremtræder med stenpikning – undertiden også med et enkelt løvfældende træ.

I ganglinier og opholdsarealer kan man opnå en jævnere overflade med større, firkantede og behuggede granitsten – de såkaldte bordursten – eller med klinkbrændte mursten.

Hvor gårdrummene ikke omsluttes af bygninger, er de som regel afgrænset af hegnsmure eller plankeværker, der kan være forsynet med porte.

F.o.: Gårdrum med stenpikning, gangline i teglsten og en lille græsplæne. Midt i gården står et lindetræ.

T.v.: Hegnsmur med gesims og tagstensafdækning.

Hovedregler for gårdrum og hegnsmure:

1. Eksisterende, traditionel belægning (piksten, granit) i bevaringsværdige gårdmiljøer – samt karakteristiske, enkeltstående træer – skal bevares.
2. Hegnsmure mod offentlig vej skal have traditionel udformning. Det vil sige, at murene uanset efterfølgende overfladebehandling skal opmures i blødstrøgne mursten, der fuges med skrabefuge.
   Murene afdækkes med tagsten, evt. over en lille gesims.
3. Porte i hegnsmure mod offentlig vej udføres som malede revleporte, hvis brædder er mindst 15 cm brede.
4. Gårdrum, der anvendes til opholdsareal, skal gives et grønt præg.

RÅD OG VEJLEDNING, ANSØGNING OM TILLADELSE

RÅD OG VEJLEDNING

Vejledningen er udarbejdet på baggrund af målsætning og gældende planer for bymidten. Vejledningen skal bruges som administrationsgrundlag for de dele af byen, der er omfattet af lokalplaner/byplanvedtægter, der indeholder bevaringsbestemmelser. Retningslinierne kan bruges som rettesnor for, hvad kommunen kan tillade – og som inspirationskilde (forhåbentlig også i forbindelse med ændringer og ombygninger af bevaringsværdige bygninger i øvrigt i kommunen).

Det er vigtigt at se på hele facaden og på husets sammenhæng med gadens øvrige huse, når der skal ske ændringer – herunder ændret farvesætning af facader. Man skal i denne forbindelse være opmærksom på, at bygningsdetaljer og udsmykning er med til at understrege husets karakter og kvalitet.

Der findes ofte flere muligheder for en god løsning – både til forretnings- og beboelsesbygninger – og den bedste løsning behøver ikke at være den dyreste.

Varde Lokalhistoriske Arkiv kan ofte hjælpe med historiske billeder og med oplysninger, der kan bidrage til klarlægning af den enkelte bygnings historie.

Plan- og Serviceafdelingen bistår gerne med råd og vejledning.
Grundejere og håndværkere opfordres til at henvende sig til afdelingen med henblik på at drøfte mulighederne i forbindelse med påtænkte facadeændringer, udskiftning af vinduer og døre, skiltning med mere.

ANSØGNING

Der kræves tilladelse til ny- og ombygninger – herunder ændringer af en bygnings konstruktion. I bymidten, der er omfattet af lokalplaner, skal der således søges om tilladelse til følgende:

- Udskiftning af vinduer, døre, porte, trapper, tage, skorstene, kviste, tagrender og nedløb, hegnsmure m.m.
- Ombygning af facader.
- Maling af facader.
- Nedrivning af bygninger.
- Opførelse af nye bygninger.
- Opsætning af belysning og udvendige ledningsføringer på facaden.
- Ny eller ændret skiltning, herunder nye skilte i gamle skiltekasser.
- Nye markiser eller ændring af eksisterende markiser.
- Ændring af bevaringsværdige gårdmiljøer.

Ansøgning skal med ejerens påtegning sendes til:

Varde Kommune
Plan- og Serviceafdelingen
Bytoften 2
6800 Varde

Hvis ansøgeren ikke ejer ejendommen, skal der foreligge en fuldmagt fra ejeren.

VARDE KOMMUNE
Plan- og serviceafdelingen
Bytoften 2
6800 Varde

22. maj 2000

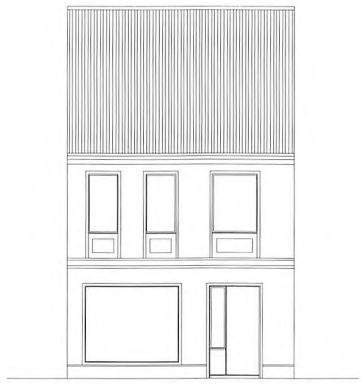
Ansøgning om tilladelse til:
- ombygning af facade i stueetage
- nye vinduer og døre i genskabte murhuller
- maling af facade og vinduer
- opsætning af markise
- opsætning af facadeskilt
- opsætning af udhængsskilt

Der henvises til vedlagte bilag.

Med venlig hilsen

Jørgen Jørgensen

Eksempel på ansøgning

Før ombygning

Mål 1:100

Opmåling af facade før ombygning

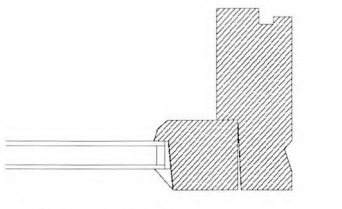

Efter ombygning

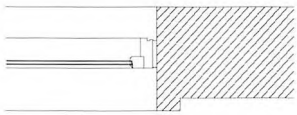
- vindueshuller genskabes i stueetagen som vist
- facaden males, farvenr. xxx
- sokkel males, farvenr. xxx
- vinduer males, farvenr. xxx

Mål 1:100

Facadeforslag

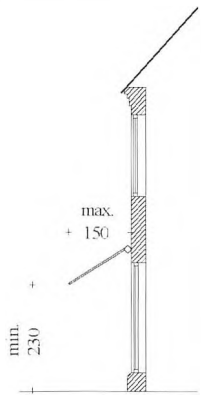
Detailtegning af nye vinduer

Detail af trukne vinduesindfatninger

Mål 1:1 og 1:5

Detailtegning af nye vinduer og af trukne vinduesindfatninger

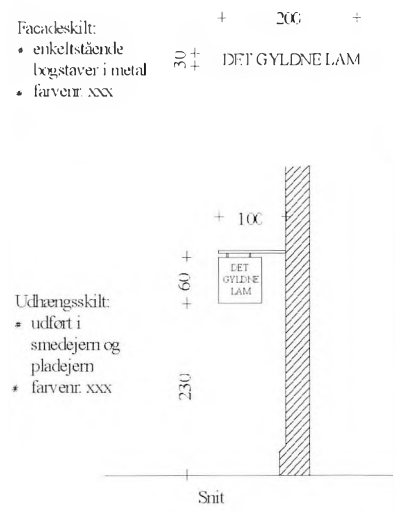

Materialer:
- kørred, farvenr. xxx
- aluminium

Mål 1:100

Forslag til markise

Facadeskilt:
- enkeltstående bogstaver i metal
- farvenr. xxx

Udhængsskilt:
- udført i smedejern og pladejern
- farvenr. xxx

Snit

Mål 1:50

Forslag til skiltning

Projektmateriale.
For at sikre en hurtig sagsbehandling er det vigtigt, at ansøgningen indeholder tilstrækkeligt materiale og oplysninger, således at projektet kan vurderes.
Ovenstående eksempel viser, hvad en ansøgning bør indeholde.
Tegningsmateriale skal foreligge i de anførte målestoksforhold.

ORDLISTE

FLUNKE	Side i kvist.
FRONTISPICE og FRONTON	Trekantet eller buet opsats over facadeparti eller over dør og vindue. Kaldes også *frontgavl og frontspids*. Anbragt over dør eller vindue kaldes den undertiden også *fordakning*.
GAVL	Endemur på bygning. Betegnelsen bruges undertiden også om gavltrekanten alene. Lodret i fuld højde kaldes gavlen undertiden *helgavl*. Fortsætter murværket op over tagfladen, kaldes denne del af murværket *gavlkam*. Gavlkammen kan være lige, aftrappet eller svunget. Er taggavlen skråtstillet, kaldes den *helvalm*. Er kun den øverste del skråtstillet, kaldes den *halvvalm*.
GAVLKVIST	Kvist i fortsættelse af facadeplanet. Kvisten afsluttes af et sadeltag, der står vinkelret på husets tagryg.
GESIMS	Vandret, profileret bånd eller led. 1: Overgangsled mellem facade og tag kaldes *hovedgesims* eller *taggesims*. 2: Vandret, let fremspringende led, anbragt mellem facadens under- og overetage, kaldes *kordongesims* eller *bæltegesims*.
GRUNDMUR	Murværk, der helt igennem er opført af mursten.
LISEN	Flad, retkantet murpille uden *basis* (fodstykke) eller *kapitæl* (hovede).
PILASTER	Flad murpille med *basis* (fodstykke) og *kapitæl* (hovede).
STIK	Aflastende murværk over muråbning. Stik kan være *lige* eller *buede* – f.eks. *rundbuede* eller *fladbuede*. I *segmentbuede* stik udgør buen et cirkeludsnit.
SÅLBÆNK	Fremspring under vindue.
TAG	Tagform med to ens tagflader, som fra tagryggen falder til hver sin side, kaldes *sadeltag* eller *heltag*. Hvis vinklen mellem de to tagflader er ca. 90°, kaldes taget undertiden *vinkeltag*. Tagform med todelte tagflader, hvoraf den nederste er meget stejl, kaldes *mansardtag*.
TAGKVIST	Kvist i tagfladen. Kvist med halvtag kaldes *taskekvist*.
TAGSTEN	Den ældste og mest almindelige type kaldes *vingetagsten*. *Falstagstenen* har i modsætning til vingetagstenen false i under- og overside og er derfor sværere end denne.
VANDSKURING	Tyndt pudslag, hvorigennem murstenene kan anes. Et egentligt pudslag dækker underlaget helt.

KLASSICISME

Klassicismen afløste her i landet rokokostilen omkring midten af 1700-årene og havde antikken som forbillede.
Klassicismens første fase kaldes *Louis Seize* efter den franske konge, under hvem den kom til fuld udfoldelse. Louis Seize-stilen karakteriseres af *à la grecque* borter, riflede rammer og felter, tynde knipper af pinde, sammenholdt af skråtstillede eller krydsende bånd, guirlander, vaser og medaljoner.
Den egentlige klassicisme tog mere direkte udgangspunkt i den klassiske arkitektur. *Empiren*, der har sit navn efter Napoleons kejserdømme, iklædte således både bygninger, møbler og brugsgenstande en antik dragt. Bygningerne kunne derfor fremtræde med pilasterprydede – eller søjlebårne - midterpartier, der krones af en trekantgavl.
Senempiren favoriserede de vandrette facadedelinger på bekostning af de lodrette. Hermed bortfaldt muligheden for at fremhæve facadens midterparti og/eller sidepartier, og facadens vinduesfag blev dermed gjort ensartede. Kvadring og vandret fugning, der tidligere kun sås på den underste etage, fortsatte nu op over facaden.

HISTORICISME

Omkring midten af 1800-årene blev antikken fortrængt som arkitekturforbillede af de middelalderlige, europæiske stilarter, og det er således ikke nogen tilfældighed, at Vardes rådhus blev udstyret med både tårn og middelalderlige kamtakker.
De middelalderlige stilefterligninger slog også igennem i beboelseshusenes dekorative detaljer, og kunne især i periodens sidste del omkring 1900 resultere i overdådigt dekorerede facader med stilelementer fra adskillige perioder.

SCHWEIZERSTIL

Sammen med især naturskiferen, der nu fik en renæssance som tagmateriale, muliggjorde et af industrialismens nye byggematerialer – tagpappen – lavere taghældninger og dermed den *schweizerstil*, som blev særdeles populær omkring 1900 – især til villabyggeri. Stilen karakteriseres i sin danske udgave af udhængstage og udskåret træværk i gavltrekanter og gavlkviste.

Reaktionen mod de europæiske stilarter – og deres blandinger – fik to forskellige retninger:

JUGEND

Den ene søgte i slutningen af 1800-årene et helt nyt stilmæssigt udtryk, hvilket fremgår af den franske betegnelse, *l´art nouveau*. Dens dekoration antog svungne, organiske former, således som det kan ses på Vardes markante hus fra denne periode, Jugendhuset på Lundvej.

BEDRE BYGGESKIK

Den anden opgav omkring 1900 de europæiske stilarter som forbilleder til fordel for den hjemlige, traditionelle byggeskik, der nu blev udforsket og opmålt. Foreningen *Bedre Byggeskik*, der lagde navn til hele bevægelsen, tilbød tegnehjælp, arrangerede bygmesterkurser og udsendte oplysningsmateriale. I Varde har Bedre Byggeskik især sat sig spor i villabyggeriet øst for Østervold.

FUNKTIONALISME

Fra 1920rne satte en reaktion ind, som forkastede hele den historiske tradition – og enhver form for dekoration – ud fra den opfattelse, at det funktionelle er smukt i sig selv.

LITTERATURLISTE

Kommuneatlas Varde
Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med Varde Kommune, 1992.

Kommuneplan 1998-2009, Varde

Bevaringsplan og registrant for Varde
Ejvind Draiby, udgivet af Varde Kommune, 1976.

Arkitektur i Ribe Amt
Det Kgl. Danske Kunstakademi, Arkitektskolen, 1987.

Pas godt på din by
Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, 1999.

Den bevaringsværdige bolig på land og i by
Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen, 1984.

Om byggeskik og vedligeholdelse
Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen, 1983.

Bedre renoveringsskik
Byggestyrelsen, Boligstyrelsen og Energiministeriet, 1984.

Byhuset
Curt von Jessen m.fl., 1980.

Byens skilte – et vigtigt træk i byens ansigt
Stig Nørhald, Kunstakademiets Forlag, Arkitektskolen, 1993.

Bedre Byrum
Jan Gehl, Lars Gemzøe, Bo Grønlund og Steen Holmgren, Dansk Byplanlaboratoriums Skriftserie nr. 40.

Varde – en gammel købstad
Museet for Varde By og Omegn, 1992.

Foto- og billedarkiv på Varde Lokalhistoriske Arkiv